

**TRADHISI NYADRAN ING DHUSUN NGETREP DESA KURUNGREJO KECAMATAN PRAMBON
KABUPATEN NGANJUK (TINTINGAN FOLKLOR)**

Rezha Kirana Meldany

Pembimbing: Dra. Sri Sulistiani, M.Pd

S-1 Pendidikan Bahasa dan Sastra Daerah (Jawa)

Fakultas Bahasa dan Seni

Universitas Negeri Surabaya

rezhameldany@mhs.unesa.ac.id

ABSTRAK

Tradhisi nyadran (TN) minangka wujud syukur marang Gusti Kang Maha Asih kang wis paring keslametan, sandhang, pangan, lan papan kang cukup lan uga pakurmatan marang cikal bakal dhusun yaiku Mbah Demang Perkul (MDP). Tradhisi kasebut ditindakake setaun pisan ing antarane sasi Juni lan Juli sawise panen walikan. Dinane Kemis Wage malem Jemuwah Kliwon cundhuk karo klairan dhusun. Underane panliten yaiku: (1) Kepriye mula bukane Dhusun Ngetrep Kurungrejo Prambon Nganjuk lan TN, (2) Apa wae ubarampe lan maknane kang ana ing TN, (3) Kepriye tata cara TN, (4) Apa wae piguna TN tumrap masyarakat, lan (5) Kepriye owah-owahan sajroning TN. Paedah panliten yaiku: (1) nambah kawruh ngenani folklor setengah lesan, (2) nambah kawruh ngenani mula buka, tata cara, ubarampe lan makna sajroning tradhisi, piguna lan owah-owahan TN, lan (3) nambah referensi kanggo nindakake panliten folklor setengah lesan sabacute.

Kanggo ngonceki masalah sajroning panliten iki kudu nggunakake teori lan konsep kang cundhuk karo masalah. Konsep folklor nggunakake panemu Danandjaja. Kanggo ngandharake babagan makna nggunakake panemu Pierce. Bab fungsi nggunakake teori modhifikasi miturut Bascom lan Dundes, lan owah-owahan nggunakake konsep Koentjaraningrat. Panliten iki nggunakake ancangan panliten dheskriptif kualitatif. Sumber dhata kang ana sajroning panliten kaperang dadi sumber dhata *primer* lan *sekunder*. Instrumen panliten yaiku panliti, lembar observasi, dhaptar pitakonan lan alat bantu. Teknik nglumpukake dhata kanthi observasi, wawancara lan dhokumentasi. Analisis dhata nggunakake *open coding*, *acial coding* lan selektif.

Ubarampe TN yaiku: 1) Ubarampe buceng raseksa lan 2) Ubarampe slametan. Tata cara TN, yaiku: 1) Tahap persiapan, 2) Adicara inti lan 3) Pungkasan adicara. Tradhisi iki nduweni piguna yaiku: 1) Sistem proyeksi, 2) Sarana pangesahan pranata-pranata lan lembaga kabudayan, 3) Sarana pendhidhikan, 4) Pameksan lan pengawas, lan 5) Piguna liyane. Owah-owahan tradhisi dideleng saka: 1) Tata cara lan 2) Ubarampe. Ana uga unsur-unsur anyar kang mlebu sajroning tradhisi kasebut.

Tembung kang wigati: *tradhisi nyadran, fokolor*.

PURWAKA

1.1 Landhesane Panliten

Indonesia kalebu negara kang nduweni maneka warna kabudayan. Lumrahe saben dhaerah mesthi nduweni kabudayan. Kabudayan kasebut nduweni ciri khas utawa titikan kang dadi pembeda klawan dhaerah liyane. Kabudayan kasebut uga minangka warisan turun-temurun saka para leluhur. Manungsa ora bisa uwal saka kabudayan. Kabudayan-kabudayan kasebut nduweni piguna tumrap masyarakat panyengkuyunge. Adhedhasar kuwi, masyarakat sengkut gumregut anggone nindakake kabudayan kasebut. Maneka warna kabudayan-kabudayan kasebut minangka aset negara kang kudune tansah diugemi dening masyarakat. Supaya ora ilang kagerus jaman kang saya *modern* iki.

Koentjaraningrat (1987:15) ngandharake sejatine kabudayan minangka wujud saka upaya lan rekadayane manungsa kanggo ngadhepi lingkungan ing sakiwa tengene. Kabudayan uga minangka warisan leluhur. Kabudayan dhewe ngandhut aturan, norma utawa nilai-nilai kang becik, saengga bisa kanggo tuladha ing urip saben dinane. Kabudayan nduweni teges

minangka sakabehe pamikiran lan asil karyane manungsa kanthi sarana pakulinan anggone padha ngangsu kawruh. Cundhuk karo pamawase Koentjaraningrat, Kuntowijoyo (1987:2) kabudayan minangka sakabehe pamikirane manungsa kanggo nggayuh kasampurnane urip. Adhedhasar panemu ing dhuwur, bisa didudut kabudayan yaiku sakabehe pamikirane lan asil karyane manungsa kang ngangsu kawruh lan nduweni pangarep-arep bisa nggayuh kasampurnane urip.

Sudikan (2001:4) ngandharake kabudayan Indonesia diperang dadi telu, yaiku: (1) kabudayan nasional, katindakan sajroning kantor-kantor pamrentah, sekolah, universitas, lan kagiyatan-kagiyatan upacara kang asipat nasional, (2) kabudayan dhaerah, minangka wujud saka maneka warna kagiyatan-kagiyatan panguripan saka para bebrayan suku bangsa kang pathokane saka pranata-pranata sosial kang sumbere ing kabudayan suku bangsa, lan (3) kabudayan lokal, minangka wujud saka masyarakat majemuk kang masyarakate luwih saka siji suku bangsa, saengga kagiyatan kasebut pathokane saka pranata-pranata sosial kang sumbere saka kabudayan-kabudayan suku bangsa

kang ana sarta antuk pangribawa saka kabudayan nasional.

Miturut Sudikan (2001:5) kabudayan lokal yaiku wujud kagiyatan-kagiyatan panguripan saka masyarakat kang wis dadi bageyan masyarakat kang kasusun saka sawijining suku, saengga kagiyatan-kagiyatan kasebut nduweni pranata-pranata sosial kang sumbere saka kabudayan-kabudayan suku bangsa asline lan uga mangaribawani tumrap kabudayan nasional. Adhedhasar pamawas ahli kasebut, bisa didudut yen kabudayan lokal minangka adicara utawa kagiyatan kang ditindakake gayut karo kapitayane masyarakat sakupenge. Adicara utawa kagiyatan kasebut bisa dadi pathokan sajroning masyarakat urip ing alam donya iki. Kabudayan lokal iki dipangaribawani lan uga mangaribawani kabudayan nasional. Salah sawijining kabudayan lokal yaiku tradhisi kang isih diugemi lan ditindakake dening masyarakat.

Kearifan lokal minangka kawruhe masyarakat kang dimanfaatake kanggo ningkatake katentreman tumrap masyarakat mligine masyarakat Jawa (Sibarani, 2012:111-113). Saliyane iku kearifan lokal uga bisa minangka salah sawijining alat kang nduweni paedah kanggo nyawijekake budaya kang arupa tradhisi lan adat istiadat kang ngrembaka ing masyarakat. Adhedhasar kesadharan lan komitmen masyarakat, supaya nduweni rasa pangrasa nasionalisme. Nilai-nilai kasebut minangka kearifan lokal kang bisa ndadekake Indonesia tansaya ngrembaka. Indonesia minangka negara kang digumuni dening negara-negara liya.

Nilai-nilai kang ana sajroning tradhisi lan adat istiadat bisa minangka pathokan masyarakat mligine masyarakat Jawa. *Kontribusi* kearifan lokal sajroning mangun panguripan kang rukun lan ayem tentrem bisa dideleng ing masyarakat Kabupaten Nganjuk. Ing kabupaten iki pancen akeh banget tradhisi nyadran kang bisa dicekak TN, ananging mesthi ana kang dadi pambeda antarane desa utawa dhusun siji lan liyane. Senajan akeh masyarakat asli Nganjuk kang nyambut gawe ing sanjabane kabupaten, ananging masyarakat kasebut ora nate keliwatan ateges mesthi mulih ing desane dhewe-dhewe nalika tradhisi kasebut ditindakake.

Koentjaraningrat (1987:346) ngandharake tradhisi nyadran yaiku kagiyatan nyajekake sajen ing wayah tartamtu sajroning bukti kapitayan marang leluhur. Cundhuk karo pamawase Koentjaraningrat, Prasetyo (2010:15) tradhisi nyadran minangka wujud akultrasi kapitayan masyarakat Indonesia karo budaya Hindu-Islam. Tradhisi *sraddha* minangka kapitayan masyarakat marang arwah leluhur. Ritual kasebut ngrembaka ing Indonesia mligine Jawa kang wis campur karo kapitayan asli yaiku animisme. Mlebune agama Hindu ing Indonesia mangaribawani marang eksistensi

ritual masyarakat marang leluhur. Pangrembakane agama Islam uga mangaribawani sistem kapitayan masyarakat. Pangaribawa agama Islam ndadekake tradhisi *sraddha* ditindakake minangka wujud syukur marang Gusti Kang Maha Asih lan pakurmatan marang para leluhur. Tradhisi *sraddha* ing jaman saiki luwih dikenal karo tembung nyadran.

Tradhisi nyadran kalebu wujud akultrasi kapitayan asli kang ditindakake dening masyarakat Jawa. Tradhisi kasebut yaiku wujud rasa syukur kang ditindakake kanthi cara nyekar ing kuburan para leluhur. Prosesi nyadran tumrap masyarakat Jawa ditindakake ing dina kang dianggep sakral kayata sedane para leluhur. Tradhisi nyadran ing Jawa lumrahe ditindakake nalika mapag sasi Pasa, ananging prosesine tetep ditindakake ing sasi kang wis disarujuki (Prasetyo 2010:1-8). Babagan iki cundhuk klawan pamawase Mumfingsati (2007:152-159) nyadran uga nduweni paedah supaya masyarakat bisa toleransi, guyub rukun, gotong royong lan sapiturute. Tradhisi nyadran minangka *ajang silaturahmi* antarane kaluwarga lan tangga teparo. Miturut Partokusumo (1995:194) tradisi utawa adat istiadat kang kalebu kabudayan Jawa ngamot elemen dhasar yaiku: (1) kapercayan anane Tuhan Kang Maha Esa (2) yakin yen manungsa mujudake kaslametan, (3) njunjung sikap ayem lan tentrem memper karo semboyan mamayu hayuning bawana, lan (4) njaga kasalarasan lair lan batin.

Upacara tradhisi kalebu budaya luhur kang nduweni kalungguhan kang wigati sajroning panguripan masyarakat. Masyarakat percaya yen upacara tradhisi iki ora ditindakake mesthi ana bab-bab kang bisa bebayani tumrap masyarakat. TN iki kalebu salah sawijining kabudayan lokal. Tradhisi ing Ngetrep Kurungrejo Prambon Nganjuk kasebut minangka wujud puji syukur masyarakat marang Gusti Kang Murbeng Gesang kang wis menehi panguripan cukup lan kasarasan tumrap masyarakat dhusun kasebut. Saliyane iku uga minangka wujud upacara kapitayan kanggo pakurmatan para leluhur dhusun yaiku Mbah Demang Perkul bisa dicekak MDP. Tujuwan masyarakat nindakake tradhisi kasebut supaya entuk keslametan ing alam donya iki.

Tradhisi kasebut ditindakake setaun kaping pisan ing dina Kemis Wage malem Jemuwah Kliwon. Masyarakat dhusun kasebut percaya yen dina iku minangka dina klairane dhusun lan ana gayutane karo makhluk ghaib. Dina iku dianggep sakral dening masyarakat. Sasine gumantung karo kahanan masyarakat, lumrahe ditindakake sawise panen walikan ing antarane sasi Juni lan Juli. Tradhisi iki isih tetep dilestarekake dening masyarakat. Masyarakat percaya yen tradhisi kasebut ora ditindakake bakal ana kedadeyan-kedadeyan kang ora bisa dinalar dening

manungsa biasa lan ora dikekarepake dening masyarakat sakupenge.

Kekhasan kang dadi pambeda antarane TN ing Dhusun Ngetrep lan liyane yaiku salah siwijining ana ing tontonan tayub utawa langen bekta lan tari gambyong kang digelar ing pundhen. Tayub ditindakake nalika manggulan. Manggulan yaiku malem sadurunge adicara inti ditindakake yaiku dina Rebo Pon malem Kemis Wage, lan tari gambyong digelar ing adicara inti ing dina Kemis Wage malem Jemuwah Kliwon. Tayub lan tari gambyong iki minangka kesenian kang disenengi dening cikal bakal dhusun yaiku MDP. Tayub utawa langen bekta minangka kasenian kang kondhang ing Kabupaten Nganjuk. Akeh pawongan kang ngarani yen tayub utawa langen bekta minangka idhentitas kabupaten kasebut. MDP seneng telung gandhing Jawa antarane yaiku: (1) kutut mangung, (2) pertiwi, lan (3) jamong. Alasan tari gambyong ditanggap nalika manggulan yaiku sajroning tari kasebut nggunakake gendhing pertiwi.

Tradhisi iki nduweni daya tarik kang mligi tumrap masyarakat, kayata: (1) ditindakake setaun pisan ing dina Kemis Wage malem Jemuwah Kliwon, (2) nduweni tata cara kang beda karo dhusun utawa desa liyane, (3) papan panggonane ana ing pundhen Ngetrep, (4) ngandhut makna kang wigati tumrap panguripane masyarakat, lan (5) ana saperangan kang ngalami owah-owahan saka taun sadurunge.

Panliten iki nggunakake tintingan folklor. Ana rong unsur kang ndadekake TN kalebu folklor setengah lesan yaiku anane unsur fisik lan lesan. Tradhisi kasebut ngandhut unsur fisik bisa dideleng saka anane tata cara lan ubarampe. Unsur lesane bisa dideleng anane donga-donga kang dipanjatake nalika nindakake tradhisi kasebut. Tradhisi kasebut nduweni pangaribawa kang gedhe lan piguna tumrap masyarakat panyengkuyunge. Globalisasi mangaribawani anane owah-owahan tumrap tradhisi kasebut. Owah-owahan uga bisa dipangaribawani anane manungsa utawa masyarakat anyar kang manggon ing dhusun kasebut, teknologi kang saya ngrembaka lan budaya saka njaba. Owah-owahan kasebut ora ngilangi makna lan fungsi tumrap bebrayan mligine ing Dhusun Ngetrep.

Kaunggulan utawa kaluwihan TN kanggo diteliti amaga sangertine panliti: (1) objek panliten iki durung nate diteliti, (2) tradhisi iki wis dadi agendha taunan kabupaten lan disengkuyung dening Dinas Pariwisata lan Kabudayan ing Kabupaten Nganjuk, (3) masyarakat mepeng anggane nindakake kagiyatan bersih dhusun iki bisa ningkatake guyub rukun antarane masyarakat siji lan sijine tuladhane anane gotong royong, rapat lan sapiturute, (4) bisa nambah wulu wetune masyarakat lan (5) kanggo mbuwang sengkala. Adhedhasar kaunggulan utawa kaluwihan kasebut,

panliti nduweni kekarepan bisa nliti luwih ruwa ngenani tradhisi kasebut. Panliten iki bakal ngonceki mula buka, ubarampe lan maknane, tata cara, piguna lan owah-owahan kang ana sajroning tradhisi kasebut.

1.2 Underane Panliten

Adhedhasar lelandhesan panliten ing dhuwur, nuwuhake underane panliten kang bisa kaperang kaya ing ngisor iki, yaiku :

- 1) Kepriye mula bukane Dhusun Ngetrep Desa Kurungrejo Kecamatan Prambon Kabupaten Nganjuk lan TN?
- 2) Apa wae ubarampe lan maknane kang ana ing TN?
- 3) Kepriye tata cara TN?
- 4) Apa wae piguna TN tumrap masyarakat?
- 5) Kepriye owah-owahan sajroning TN?

1.3 Ancase Panliten

Adhedhasar underane panliten ing dhuwur, tujuwan saka panliten iki kaperang kaya ing ngisor iki, yaiku :

- 1) Ngandharake mula bukane Dhusun Ngetrep Desa Kurungrejo Kecamatan Prambon Kabupaten Nganjuk lan TN
- 2) Ngandharake ubarampe lan maknane ing TN
- 3) Ngandharake tata cara TN
- 4) Ngandharake piguna TN tumrap masyarakat
- 5) Ngandharake owah-owahan sajroning TN

1.4 Paedah Panliten

Paedahe panliten iki diperang dadi loro antarane yaiku kanthi cara teoritis lan praktis. Paedah kanthi cara teoritis yaiku panliten iki bisa migunani kanggo kawruh ngenani anane folklor setengah lesan, kaya tradhisi lan kapitayan. Paedah kanthi cara praktis ing panliten iki migunani tumrap:

- 1) Panulis, supaya bisa nambah kawruh ngenani folklor setengah lesan mligine kang ana ing dhaerahe, uga bisa ningkatake kawasisan nulis lan apresiasi.
- 2) Pamaca, supaya asil panliten iki bisa nambah kawruh ngenani mula buka, tata cara, ubarampe lan makna sajroning tradhisi, piguna lan owah-owahan TN.
- 3) Panliti liyane, supaya bisa nambah referensi kanggo nindakake panliten ngenani folklor setengah lesan sabacute, uga bisa nambah semangat lan motivasi anggane nulis.
- 4) Pamarentah Kabupaten Nganjuk, supaya bisa nambah dhokumentasi lan bisa ngrembakake folklor setengah lesan.
- 5) Masyarakat Dhusun Ngetrep, supaya bisa dadi sumber informasi ngenani anane TN ing Dhusun Ngetrep, Desa Kurungrejo, Kecamatan Prambon, Kabupaten Nganjuk.

1.5 Wewatesane Panliten

Tujuwan saka wewatesane panliten iki supaya ora uwal saka punjere panliten lan tetep gayut klawan irah-irahane panliten lan trep saka konsep kang wis dironce. Wewatesan panliten iki ngrembug mula bukane tradhisi nyadran, tata cara tradhisi nyadran, ubarampe lan makna tradhisi nyadran, piguna tradhisi nyadran lan kang pungkasan yaiku owah-owahan tradhisi nyadran wiwit mbiyen nganti saiki. Panliten iki nggunakake tintingan folklor yaiku folklor setengah lesan.

1.6 Wewatesane Tembung

Panliten iki nduweni wewatesane tembung supaya ora kliru anggone negesi tembung-tembung kang ana sajrone panliten iki. Wewatesan tembung iki nduweni tujuwan supaya pamaca bisa nduweni gegambaran ngenani panliten iki. Wewatesan tembung iki kedadeyan saka tembung inti ing irah-irahan *Tradhisi Nyadran ing Dhusun Ngetrep Desa Kurungrejo Kecamatan Prambon Kabupaten Nganjuk (Tintingan Folklor)*.

- 1) Tradhisi, minangka maneka warna adat istiadat, kapitayan lan sapiturute kang diwarisake leluhur ing masyarakat (Poerwadarminta, 1939:3).
- 2) Nyadran, yaiku wujud rasa syukur kang ditindakake kanthi cara nyekar ing makam leluhur prosesi nyadran tumrap masyarakat Jawa ditindakake ing dina kang dianggep sakral kayata wafate leluhur. Tradhisi nyadran ing Jawa biasane ditindakake nalika mapag sasi Pasa, ananging prosesine tetep dileksanakake ing sasi kang wis disarujuki (Prasetyo 2010:1-8).
- 3) Folklor, yaiku salah sawijining tradhisi kolektif kang cara panyebarane lesan utawa gerak isyarat kang diwarisake para leluhur kanthi cara turun-temurun (Danandjaya, 1984:1-2).

TINTINGAN KAPUSTAKAN

2.1 Panliten kang Saemper

Rama Ditya Pranandha Yudha (2011) *Tradhisi Sinongkelan ing Desa Prambon Kecamatan Tugu Kabupaten Trenggalek (Tintingan Budaya)*. Tradhisi iki nduweni tujuwan nyuwun kaslametan kang ditindakake saben taun sasi sela dina Jemuwah pasaran Legi. Asile panliten iki ngrembug mula bukane, tata laku, ubarampe lan makna, lan pamawas bebrayan ngenani tradhisi kasebut.

Ruhastu Putri Wibawa (2014) *Tradhisi Sedhekah Pethik Laut ing Desa Paseban Kabupaten Jember*. Sajroning tradhisi iki ana slametan lan sesaji kang ditujokake marang Gusti Kang Murbeng Dumadi lan Nyi Rara Kidul. Asile panliten iki ngrembug tata rakite tradhisi, ubarampe lan makna, nilai-nilai luhur

kang ana sajrone tradhisi kasebut, lan cara kang bisa ditindakake supaya tradhisi kasebut ora ilang lan tetep dilestarekake dening masyarakat sakupenge.

Eka Febriana (2017) *Tradhisi Methik Pari ing Desa Jajar Kecamatan Talun Kabupaten Blitar (Tintingan Makna, Wujud dan Fungsi Folklor)*. Masyarakat isih nindakake tradhisi kasebut amarga dipercaya bisa menehi keslametan lan ana gandheng cenenge karo sejarah crita Dewi Sri. Asile panliten iki ngrembug alasan bebrayan nglaksanakake tradhisi kasebut, ubarampe, tata ritual lan fungsi tradhisi kasebut.

Dini Wahyu Eka Putri (2018) *Tradhisi Ngedhusi Kucing ing Dhusun Bajarsari Kecamatan Bareng, Kabupaten Jombang (Tintingan Folklor)*. Tradhisi iki arupa slametan sawah nalika wayah tandur pari ing mangsa rendheng manggon ing pesareyane Mbah Kudus. Asile panliten iki ngrembug mula bukane, tata lakune, ubarampe lan maknane, owah-owahan, cara kang ditindakake masyarakat supaya tradhisi kasebut tetep lestari.

Panliten-panliten kasebut nintingi kabudayan Jawa kang awujud tradhisi. Saperangan metodhe kang dienggo ana kang padha karo panliten iki. Saliyane kuwi panliten iki lan sadurunge nduweni paedah kang padha yaiku nambah kawruh ngenani tradhisi. Supaya masyarakat mangerteni anane tradhisi kasebut. Masyarakat ing kene nduweni kalungguhan kang wigati tumrap pangrembakane tradhisi. Pambada kang ana ing panliten iki lan panliten sadurunge yaiku papan dununge. Panliten iki ditindakake ana ing tlatah Nganjuk. Saliyane papan dununge, teori kang digunakake uga beda saengga bakal ngasilake panliten kang beda uga. Panliten iki ngrembug ngenani Tradhisi Nyadran ing Dhusun Ngetrep Desa Kurungrejo Kecamatan Prambon Kabupaten Nganjuk.

2.2 Konsep Kabudayan

Koentjaraningrat (1984:146) ngandharak kabudayan yaiku arupa cipta, karsa, lan rasa. Sudikan (2001:3) ngandharake kabudayan tumrap panggulewenthah yaiku nyawijikake idhe kang ana sajroning pikiran manungsa lan asile ana ing tanduke manungsa. Kabudayan dhaerah iku kudu tetep diuri-uri lan dilestarekake supaya nambah kabudayan kang ana ing Indonesia.

Kabudayan yaiku cipta, rasa lan karyane manungsa kang nduweni nilai lan norma. Dilestarekake dening masyarakat lan nduweni tujuwan supaya bisa nggayuh kekarepan utawa kasampurnaning urip kanthi cara ngangsu kawruh. Kabudayan-kabudayan kasebut diwarisake lan ditindakake dening masyarakat. Kabudayan lan manungsa sejatine ora bisa dipisahake. Kabudayan nuwuhake norma kang bisa ngiket tindak-

tanduke masyarakat. Manungsa minangka panyengkuyung kang paling utama anane kabudayan. Kabudayan kasebut bisa dadi pathokan masyarakat nalika nindakake panguripan ana ing alam donya.

2.3 Konsep Masyarakat Jawa

Ahmadi (1986:97) yen masyarakat yaiku kumpulane manungsa kang nduweni tatanan urip, norma-norma, adat istiadat kang diugemi sajroning lingkungan panguripane. Soekanto (1993:49) ngandharake masyarakat Jawa yaiku masyarakat kang kaperang saka kumpulane manungsa kang urip ing Pulo Jawa lan nggunakake basa Jawa uga tansah ngugemi kabudayan-kabudayan kang ana ing Pulo Jawa kang minangka idhentitase wong Jawa.

Masyarakat minangka makhluk sosial kang nduweni teges ora bisa urip dhewe. Manungsa minangka makhluk sosial kudu tansah sesrawungan karo manungsa liyane. Manungsa uga ora bisa uwal saka kabudayan kang wis turun tinurun saka para leluhur ing Pulo Jawa iki. Anane kabudayan iki amarga anane manungsa, yen ora ana manungsa ateges ora ana kang nyiptakake kabudayan-kabudayan kasebut.

2.4 Konsep Folklor

Folklor dumadi saka rong tembung yaiku *folk* lan *lore* ing basa Inggris. *Folk* nduweni teges kang padha karo tembung *kolektif*. *Folk* yaiku sakumpulan manungsa kang nduweni titikan pengenalan fisik, sosial, lan kabudayan kang padha, uga nduweni kasadharan, kapribadhen. *Lore* minangka tradhisi saka *folk*. Tembung *lore* nduweni teges kumpulan budaya kang diwarisake dening para leluhur kanthi cara turun-temurun (Danandjaja, 1984:1). Tegese folklor yaiku sawijining kabudayan kang sumebar lan diwarisake kanthi cara turun-temurun, ing antarane *kolektif* apa wae bisa tradhisional lan liyane, kanthi lesan utawa lumantar gerak isyarat utawa piranti biyantu pangeling-eling (Danandjaja, 1984:2).

2.5 Konsep Tradhisi lan Adat Istiadat

Miturut Suwarni dkk (2015:61) tradhisi minangka perangan saka kabudayan. Tradhisi minangka sakabehe adat, kapitayan, lan sapiturute kang diwarisake para leluhur kanthi cara turun tinurun. Poerwadarminta (1976:15) ngandharake yen adat yaiku tindak tanduke manungsa kang ditindakake wiwit mbiyen. Adat uga bisa diarani pakulinan, kelakuan lan sapiturute kanthi cara turun tinurun.

2.6 Konsep Religi Jawa

Tembung religi asale saka basa latin *religio* kang nduweni teges nalení utawa ngiket. Manungsa

nduweni gegayutan lan gumantung karo Gusti Kang Maha Asih kang wis menehi keslametan (Herusatoto, 1984:42). Sistem Upacara religi kaperang dadi patang kelompok yaiku: (1) panggonan kanggo tata upacara, (2) wayah upacara yaiku sasi kang wis ditemtokake saben taune, (3) piranti kang dibutuhake nalika upacara sajroning upacara religi, (4) masyarakat kang mengeti upacara lan mimpin upacara yaiku pawongan kang dianggep sesepuh desa kasebut lan mangerteni tata carane upacara (Koentjaraningrat, 1990:25).

2.7 Konsep Makna lan Simbol

Miturut Pierce (sajroning Luxemburg, 1992:44) simbol mujudake sawijine tandha kang wis ditemokake nduweni paugeran umum kang ora dingerteni dening saben manungsa. Ana telung faktor kang nemtokake anan tandha, yaiku : (1) tandha kuwi dhewe, (2) bab kang ditandhani, lan (3) sawijine tandha anyar kang kedaden sajrone panampa. Soekanto (1993:178) ngandharake yen simbol minangka piranti kanggo mretelake barang kang nduweni wujud yaiku solah bawane manungsa. Manungsa nalika mujudake kekarepane kang awujud asil saka kabudayan kerep diwujudake kanthi nggunakake simbol-simbol.

Masyarakat Jawa ora bisa uwal saka aspek makna lan simbol. Saperangan kedadeyan kang dialami dening masyarakat Jawa bisa disimbolake. Padha karo TN kang ora bisa dipisahake uga saka aspek makna lan simbol. Wujud kabudayan kang minangka asil karyane manungsa mesthi nduweni makna lan simbol. Simbol-simbol kasebut lumrahe manggon ing piranti kang ana sajrone tradhisi kasebut. Tradhisi kang nduweni pralambang ora mung minangka simbol, ananging uga bisa dadi sumber kawruhe masyarakat.

2.8 Konsep Fungsi

Fungsi folklor miturut konsep Bascom kang dikutip dening Danandjaja (1984:19) ana papat yaiku: (1) minangka sistem proyeksi yaiku minangka pamawas angen-angen sawijine *kolektif*, (2) piranti pengesahan pranata-pranata lan lembaga kabudayan, (3) minangka sarana pendhidhikan lan (4) pameksa lan pangawas supaya norma-norma masyarakat bisa diugemi kanthi *kolektif*.

Miturut Hutomo (1991:69-73) fungsi folklor sastra lesan ana wolu, antarane: (1) minangka sistem proyeksi, (2) kanggo sarana ngesahake kabudayan, (3) piranti supaya norma-norma digawe, (4) piranti panggulawenthah anak utawa bocah, (5) menehi dalan kanggo masyarakat supaya luwih superior, (6) menehi dalan supaya awèh panyaru marang wong liya, (7) piranti proses *ketidakadilan* ing masyarakat, lan (8) sarana panglipur.

2.9 Konsep Owah-owahan Kabudayan

Kabudayan-kabudayan kang ana ing saben dhaerah mesthi ana owah-owahane. Miturut Shoemaker (sajroning Sukarman, 2006:37) owah-owahan kabudayan dumadi saka telung tahap, yaiku: (1) invensi, ngripta lan ngrembakake panemu anyar, (2) difusi, nyebarake panemu anyar tumrap sistem sosial, lan (3) konsekuensi, owah-owahan kang dumadi sajroning sistem sosial minangka wujud saka pangadhaptasian utawa penolakan anane inovasi. Miturut Koentjaraningrat (2009:29) kang ngandharake yen owah-owahan budaya minangka proses pergeseran, penambahan, pengurangan, lan pangrembakane unsur-unsur sajroning kabudayan.

2.10 Lelandhesan Analisis

Lelandhesan analisis iki nggunakake konsep utawa teori miturut para ahli kanggo ngoncek bab kang ana sajroning objek panliten. Teori folklor kang digunakake yaiku teori saka Danandjaja. Kanggo nitingi bab makna lan simbol nggunakake panemune Pierce (sajroning Luxemburg, 1992:44).

Nitingi bab fungsi nggunakake teori modifikasi miturut Bascom lan Dundes, yaiku: (1) minangka sistem proyeksi, (2) minangka sarana pangesahan pranata-paranata lan lembaga kabudayan, (3) minangka sarana pendhidhikan lan (4) minangka pameksan lan pengawas supaya norma-norma digugud dening masyarakat. Saliyane iku uga ana fungsi utawa piguna liyane yaiku ana (5) minangka hiburan, (6) minangka sarana guyub rukun, (7) minangka sarana ngalab berkah, (8) minangka sarana nglestarekake budaya lan (9) fungsi ekonomi.

Nitingi bab owah-owahan TN nggunakake teori miturut Koentjaraningrat (2009:29) kang ngandharake yen owah-owahan budaya minangka proses pergeseran, penambahan, pengurangan, lan pangrembakane unsur-unsur sajroning kabudayan.

METODHE PANLITEN

3.1 Ancangan Panliten

Panliten ngenani tradhisi nyadran utawa bisa dicekak TN iki nggunakake jinis panliten kang asipat deskriptif kualitatif iki arupa kasunyatan kang ana ing lapangan. Ora ditambahi lan ora dikurangi. Miturut Sudikan (2001:85) hakikat panliten minangka salah sawijining kagiyatan kang ilmiah lan bisa kanggo ngumpulake dhata. Mula, panliten iki bisa menehi informasi utawa kawruh tumrap para pamaca.

3.2 Objek lan Papan Panliten

Supaya pamaca mangerteni tradhisi kang ditindakake dening masyarakat Dhusun Ngetrep. Mula kudu nemtokake objek lan papan panggane panliten iki.

3.2.1 Objek Panliten

Objek yaiku variabel utawa apa kang dadi punjere salah sawijining panliten (Arikunto, 1998:15). Objek kang bakal diteliti ing panliten iki yaiku TN.

3.2.2 Papan Panliten

Miturut Endraswara (2006:5) anggane nglumpukake dhata panliten budaya nemtokake papan panggonan panliten minangka salah sawijining babagan kang paling wigati. Papan panggonan panliten TN ing pundhen Dhusun Ngetrep Kurungrejo Prambon Nganjuk.

3.3 Sumber Dhata lan Dhata Panliten

Sumber dhata lan dhata kalebu samubarang kang wigati sajroning panliten iki. Anane sumber dhata lan dhata, pamaca bisa percaya yen tradhisi kasebut bener-bener ana utawa nyata. Mula, panliten iki bisa di tanggung jawabake.

3.3.1 Sumber Dhata

Arikunto (2010:172) sumber dhata minangka subjek saka ngendi dhata kasebut bisa dipikolehi. Sumber dhata yaiku sumber dhata kang bisa menehi informasi utawa kawruh marang panliti. Hoflan (sajrone Moleong, 2011:153) ngandharake sumber dhata sajrone panliten ana loro, antarane: (1) dhata primer lan (2) dhata sekunder.

3.3.2 Dhata Panliten

Endraswara (2009:103) ngandharake yen dhata diperang dadi loro, yaiku: (1) dhata lesan, lan (2) dhata non lesan. Dhata lesan antuk saka obserasi, wawancara lan angket kang arupa tembung, ukara lan asile wawancara saka informan. Dhata non lesan awujud ubarampe utawa piranti kang digunakake sajroning tradhisi kasebut. Bisa awujud gambar, video lan sapiturute.

3.4 Instrumen Panliten

Miturut Arikunto (2010:134) instrumen panliten yaiku piranti kang digunakake utawa dibutuhake panliti nalika proses nliti. Pamawas kasebut cundhuk karo Sugiyono (2011:102) yaiku piranti kanggo nliti ngenani kedadeyan lan uga solah bawane manungsa.

3.5 Tata Cara Nglumpukake Dhata

Tata cara nglumpukake dhata yaiku cara kang digunakake kanggo ngasilake lan nglumpukake dhata sajroning penliten.

3.5.1 Teknik Observasi

Observasi yaiku njingglengi utawa ngamati salah sawijining kedadeyan kanthi cara nggambarake kasunyatan kaya apa kang dideleng. Sajroning panliten observasi ditindakake ora gumantung saka apa kang dijingglengi ananging uga saka pengalaman kang

diduweni panca driya, kayata : pangrungu lan sapiturute (Danandjaja 1984:197).

3.5.2 Teknik Wawancara

Wawancara diperang dadi loro, yaiku: (1) wawancara kang wis direncana (terstruktur) yaiku teknik wawancara kang pitakon-pitakonane wis disusun sadurunge takon marang informan, lan (2) wawancara kang ora direncana (ora terstruktur) yaiku teknik wawancara kang bebas takon apa wae marang informan tanpa nyusun dhaptar pitakonan sadurunge (Koentjaraningrat sajroning Sudikan, 2001:90).

3.5.2.1 Teknik Ngrekam

Miturut Poerwadarminta (1984:1187) rekam yaiku pesen saka samubarang kang wis diucapake utawa ditulis. Tata cara ngrekam diperang dadi loro, yaiku kanthi konteks asli ateges rekaman iku ditindakake kanthi asli ora ana bab kang digawe-gawe. Konteks ora asli yaiku rekaman kang ditindakake kanthi sengaja supaya antuk dhata (Hutomo, 1991:71).

3.5.2.2 Teknik Nyathet

Nyathet yaiku tumindak nulis samubarang kang dianggep wigati lan minangka salah sawijine alat supaya tansah eling (Poerwadarminta, 1984:264). Miturut Hutomo (1991:78-79) nyathet sajroning nliiti kudu nggunakake rekaman, informasi, lan bahan.

3.5.3 Dhokumentasi

Miturut Arikunto (2010:231) dhokumentasi yaiku nggolek dhata ngenani variabel, kang arupa cathethan, buku, transkrip, prasasti, agendha lan sapiturute. Dhokumentasi yaiku nggoleki dhata babagan variabel kang arupa cathetan. Transkrip, buku, layang pawarta, prasasti, cathetan asile rapat, agendha lan sapiturute (Endraswara, 2009:99).

3.5.4 Teknik Transkrip Dhata

Miturut Sudikan (1991:18) teknik transkrip kang digawe ing panliten iki nduweni prinsip mindhah kanthi bener. Prinsip iki ngandharake yen tembung-tembung lesan kang diandharake dening para informan nalika wawancara dipindhah dadi tulisan. Hutomo (1991:6) ngandharake tatacara transkrip dhata saka wacana lisan dadi tulisan ana papat, yaiku: (1) transkrip kanthi cara kasar, yaiku asil rekaman swara nalika wawancara dipindhah ing tulisan tanpa ngowahi huruf lan tandha wacane, (2) transkrip kasebut banjur disempurnakake, (3) panliti njlinggeni transkrip kuwi mau lan diwenehi tandha waca, lan (4) asil transkrip sing wis bener diketik awujud teks, banjur dianalisis.

3.6 Tata Cara Nganalisis Dhata

Sudikan (2001:106-107) ngandharake tujuwan analisis ana papat, yaiku: (1) nggampangake anggone negesi dhata kang diasilakae saka kedadeyan-kedadeyan kang ana, (2) analisis dhata ana gayutane antarane variabel-variabel sajroning panliten, (3) ana kaluwihan

lan kakurangan sajroning pikantuk dhata, lan (4) asile saka proses kang wis ditindakake bisa dijupuk dudutane. Tata cara nganalisis dhata ing panliten iki migunakake tata cara nganalisis dhata panliten kualitatif, yaiku: (1) *open coding*, (2) *acial coding*, lan (3) *selektif coding*.

3.7 Keabsahan Data

Supaya mangerteni dhata kang wis diasilake sajroning panliten iki sah orane kudu nggunakake teknik keabsahan dhata. Miturut Endrawara (2009:224) ana papat bageyan kang wigati sajrone panliten supaya dhata kasebut bisa diarani sah, yaiku: 1) *triangulasi*, 2) *checking* dhata, 3) *member check*, lan 4) *review mitra besari*.

ANDHARAN ASILING PANLITEN

4.1 Kahanan Dhusun Ngetrep Desa Kurungrejo.

Bab iki bakal ngrembug monografi desa. Monografi desa kasebut nyakup gegambaran umum desa, kayata: kahanan alam lan kahanan masyarakat kang manggon ing dhusun kasebut. Bab-bab kasebut kang bakal diandharake nduweni gegayutan karo anane TN.

4.1.1 Kahanan Alam ing Dhusun Ngetrep Desa Kurungrejo

Sajroning Desa Kurungrejo ana salah sawijining dhusun kang isih nglestarekake kabudayan Jawa arupa TN yaiku Dhusun Ngetrep. Dhusun kasebut kasusun saka 2 RW lan 10 RT. Dhaerah dhusun kasebut bisa diarani *segitiga emas* kang ana ing tengah-tengah antarane ing sisih wetan wewatesan karo Dhusun Mojokendil Desa Ngronggot, ing sisih kidul wewatesan karo Dhusun Gading Desa Sonoageng lan ing sisih lor wewatesan karo Dhusun Tawang Desa Kampungbaru.

4.1.2 Kahanan Masyarakat Dhusun Ngetrep Desa Kurungrejo

Dhata-dhata etnografi nduweni kalungguhan kang wigati banget sajroning panliten folklor iki, amarga dhata-dhata kasebut bisa nggambarake kahanane masyarakat kang urip ing salah sawijining panggonan. Saka dhata-dhata monografi iku mau bisa kaperang dadi enem, antarane: (1) struktur pamarentahan utawa pamong desa, (2) kahanan pendhudhuk, (3) pangupajiwa masyarakat, (4) pendhidhikan masyarakat (5) agama kang dipercaya dening masyarakat lan (6) gegayutan kahanan desa karo TN.

1. Struktur Pamarintah Desa Kurungrejo

Struktur pamarentah ing Desa Kurungrejo ora bisa uwal saka struktur *administrasi* ing tingkat sadhuwure. Susunan organisasi lan tata karya pamarentah ing desa kasebut kaperang saka Kades, Carik, Kasi Kasejahteraan, Kasi Pelayanan, Kasi

Pamarentahan, Pelaksana Seksi Pemerintahan, Kepala Urusan Tata Usaha dan Umum, Pelaksana Urusan Tata Usaha dan Umum, Kepala Urusan Keuangan, Kepala Urusan Pencanaan, Kasun Kurungrejo, Kasun Klaten, Kasun Ngetrep lan Kasun Lumpangrenteng.

2. Cacah Pendhudhuk Desa Talun

Cacahe masyarakat kang manggon ing Desa Kurungrejo ana 5.034 jiwa. Saka cacahe masyarakat kuwi mau kaperang dadi rong jinis yaiku jinis kelamin lanang 2.565 lan jinis kelamin wadon 2.469. Cacahe KK (Kartu Kaluwarga) ing Desa Kurungrejo ana 1678 KK.

Tabel 4.3

Masyarakat Desa Kurungrejo dideleng saka umur

No	Umur (taun)	Cacahe masyarakat		Jumlah
		Lanan g	Wadon	
1.	1-10	391	356	747
2.	11-20	423	404	827
3.	21-56	1.361	1.375	2.736
4.	57-75	377	317	694
5.	76 mendhuwur	8	12	20
TOTAL		2.560	2.464	5.024

Sumber Arsip Desa Kurungrejo 2018

3. Pendhidhikane Masyarakat Desa Kurungrejo

Pendhidhikan minangka salah sawijining sarana pasinaon kang nduweni tujuwan bisa nambah kawruh lan mangun *potensi, skill, inovatif, kreatif* lan sapiturute. Pendhidhikan kasebut bakal ngasilake *SDM (Sumber Daya Manusia)* kang nduweni kualitas unggul. Pendhidhikan nduweni pangaribawa kang gedhe tumrap masyarakat, bisa dideleng saka kasunyatan kang ana ing lapangan yaiku masyarakat kang nduweni pendhidhikan dhuwur bakal dikormati dening masyarakat liyane lan suwalike.

4. Pangupajiwa Masyarakat Desa Kurungrejo

Pakaryan minangka salah sawijining wujud usaha kang ditindakake dening masyarakat supaya bisa njangkepi kabutuhan urip ing alam donya iki. Kabutuhan uripe manungsa kaperang dadi loro yaiku kabutuhan *primer* lan kabutuhan *sekunder*. Masyarakat anggone njangkepi kabutuhan urip mesthi mbutuhake dhuwit, lan manungsa pikantuk dhuwit sawise nindakake pakaryan.

5. Agama utawa Kapitayane Masyarakat

Agama minangka pathokan manungsa nalika urip ing alam donya. Agama kang dirasuk masyarakat minangka kapitayan lan ibadah masyarakat marang Gusti Kang Murbeng Dumadi. Agama bisa kalebu sarana kang mbimbing lan nuntun manungsa menyang dalan kang becik, anggone golek kabagyan ing alam donya uga akherat mbesuk. Sejatine kabeh agama nduweni tujuwan

kang padha yaiku manembah marang Gusti Kang Maha Kuwasa. Pambedane yaiku ana ing tata cara tartamtu nalika nindakake ibadah kasebut.

6. Gegayutane Monografi Desa Kurungrejo karo TN

Gegambaran kahanan ing Dhusun Ngetrep nduweni gegayutan marang tradhisi. Kahanan masyarakat nduweni daya pangaribawa kang gedhe tumrap anane tradhisi. Masyarakat isih nindakake TN saben taune ing antarane sasi Juni lan Juli. Dinane gayut karo klairane dhusun yaiku Kemis Wage malem Jemuwah Kliwon. Tradhisi kasebut saya suwe saya ngrembaka lan rame.

4.2 Mula Bukane Dhusun Ngetrep Desa Kurungrejo lan TN

Mula buka iki bakal kaperang dadi loro yaiku mula bukane Dhusun Ngetrep Desa Kurungrejo lan mula bukane TN kang ana ing dhusun kasebut. Kanthi jangkepe bakal dijlentrehake iki.

4.2.1 Mula Bukane Dhusun Ngetrep Desa Kurungrejo

Saben dhaerah mesthi nduweni sejarah utawa crita mula buka dumadine dhaerah kasebut. Salah sawijining dhaerah kang nduweni sejarah yaiku Dhusun Ngetrep. Jaman biyen dhusun iki isih arupa alas kang durung ana manungsa utawa pawongan kang manggoni. Mbah Demang Perkul utawa bisa dicekak MDP minangka cikal bakal kang wis mbabad alas dhusun kasebut.

MDP asline saka Solo. Cikal bakal kasebut diutus dening dhuwurane supaya mbabad alas ing tanah Jawa. MDP iki nduweni pendherek. Urutan mbabade yaiku saka wetan mengulon. Diwiwiti saka Desa Papar, Minggiran, Ngronggot, Donglo, Mojokendil, Banjarsari lan sapiturute. Salah sawijining dhusun kang dibabad yaiku panggonan TN ditindakake. Alasan dijenengake dhusun kasebut amarga sawise mbabad alas, cikal bakal kasebut lungguh-lungguh ana ing ngarep pundhen suwi lan ora gelem ngalih-ngalih. Pangkasane dijenengake Dhusun Ngetrep amarga trep utawa mathuke ing kono. Pundhen kuwi dadi panggon ilang musnane cikal bakal lan bojone sawise mbabad alas Dhusun Ngetrep kang dipercaya minangka petilasan dening masyarakat sakupenge. Masyarakat percaya yen cikal bakal iki nduweni kasekten kaya Sri Aji Jayabaya yaiku bisa ilang musna tanpa ninggalake jejak.

Sajroning panggonan kasebut ana samubarang kang dianggep nduweni gegayutane karo cikal bakal nalika mbabad alas Dhusun Ngetrep. Samubarang kasebut arupa watu cacahe loro yaiku watu bolong lan watu kang awujud Dewa Siwa. Saka anane watu loro kuwi mau bisa didudut agama kang dianut dening MDP nalika jaman semana yaiku agama Budha lan Islam.

Saliyane watu cacahé loro uga ana sumur watu kang banyune ora bakal bisa sat senjata mangsa katiga. Jerune sumur watu kasebut kurang luwih ora nganti sameter. Senajan jerune samono, ananging banyune katon cetha. Banyu kang ana sajroning sumur watu iku diarani banyu putih Purwita Sari. Masyarakat percaya yen banyu kasebut nduweni piguna tumrap kang ngombe utawa raup nganggo banyu kasebut.

Sajroning pundhen Ngetrep sejatine uga ana Pakualam lan Pakuwojo kang ora liya anake MDP. Anake MDP kang mbarep yaiku Pakualam, lan anake kang kapindho yaiku Pakuwojo. Pakuwojo nduweni kasekten utawa digdaya kang linuwih tinimbang Pakualam. Pakuwojo iki nduweni Aji Bandung Bondhowoso. Saliyane kuwi, Pakuwojo uga nduweni sipat kang linuwih nakal lan seneng tukaran dibandingake Pakualam.

Sajroning pundhen kasebut uga ana prajurit lan emban-emban. Prajurit kang njaga ana ing ngarep gerbang pundhen lan embanne ana ing pager-pager kang ngubengi pundhen kasebut. Saliyane macan putih, lan naga uga nduweni ingon-ingon jaran. Panggonan kang nduweni gegayutan karo MDP saliyané pundhen yaiku ana ing tengah-tengah sawah Ngetrep. Ing panggonan kasebut ana meja lan kursi saka watu. Lumrahe panggonan iku mau dienggo tapa masyarakat. Masyarakat percaya kekarepane bisa cepet kasembadan yen lumantar cikal bakal Dhusun Ngetrep.

4.2.2 Mula Bukane TN

TN minangka salah sawijining tradhisi kang isih diugemi dening masyarakat Dhusun Ngetrep. Tradhisi kasebut minangka wujud puji syukur marang Gusti Kang Maha Kuwasa amarga wis diwenahi panguripan kang cukup arupa sandhang, pangan lan papan. Saliyane kuwi uga pakurmatan marang para leluhur. Babagan mula bukane tradhisi kasebut bakal diandharake kanthi cetha lan jangkepe kaya mangkene:

“Awale pertama nggih namung gong janggrung niku pertama, ledek nika lho. Lha riyin nek wonten tiyang ngamen lewat mriki mboten mampir wonten mriki mboten pajeng” (Suratin, 16 Februari 2019).

“Jaman mbiyen kabar-kabare kesenengane Mbah Demang iku tayuban, jenenge rengen-rengen jaman mbiyen mbak ananging saiki aku ora ngerti yen saiki jenenge tayub lan ludrug Panca Marga. Lha Mbah Demang nduweni kasenangan karo tayub. (Amiran, 4 Februari 2019).

“Mula bukane tradhisi nyadran mulane biyen mung tayuban ngrembaka malih ana wayang, ludrug, jaranan, orkes gayut karo kekarepane masyarakat kuwi, karnaval ya ana” (Jumari, 29 Oktober 2018).

Nalika jaman biyen adicara kang ana sajroning TN mung gong janggrung utawa saiki lumrahe diarani tayub. Tayub minangka tontonan kang wajib ana sajroning adicara tradhisi kasebut. Tayub utawa langen beksa pancen wis kondhang kaloka ing Kabupaten Nganjuk. Tayub kalebu kesenian kang paling disenengi dening masyarakat yen dibandingake karo kesenian liyane. Kaya-kaya ora ana kesenian kang luwih populer saka tayub.

Gegayutan antarane tayub lan masyarakat ora bisa dipisahake. Tayub yaiku kesenian kang bisa diarani minangka idhéntitas Kabupaten Nganjuk. Ana kedadeyan kang ora bisa dinalar yen ora nanggap tayub ing pundhen. Dhusun kasebut udan angin kang ngakibatake wit ringin kang ana sajroning pundhen ambruk, ananging ora nganti ngrusak paninggalane MDP yaiku watu loro lan sumur watu. Kedadeyan kuwi tansaya ndadekake masyarakat percaya yen pundhen Ngetrep kalebu panggonan kang kramat.

Saliyane tayub uga ana jaranan kiter lan kondangan utawa slametan senjata ora rame kaya saiki. Anut pangrembakane jaman, pamikiran masyarakat uga tansaya *modern*. Saka pamikiran-pamikiran kasebut ndadekake anane adicara inti sajroning TN. Adicara inti kang dimaksud yaiku awujud kirap buceng raseksa lan karnaval kang mbutuhake maneka warna ubarampe.

Sawise ketambahan adicara inti, TN iki saya suwe saya rame. Kasunyatan kang ana ing lapangan pancen tradhisi kasebut rame banget nganti ndadekake dalanan *macet total*. Tradhisi kasebut ngrembaka udakara taun 2001.

4.3 Ubarampe lan Maknane TN

Bab ubarampe iki diperang dadi loro, yaiku: (1) ubarampe lan maknaane buceng raseksa, lan (2) ubarampe lan maknaane slametan. Ubarampe-ubarampe kasebut bakal dijlentrehake kanthi cetha lan jangkep, kaya mangkene.

4.3.1 Ubarampe lan Maknane Buceng Raseksa

Buceng raseksa nduweni wujud kerucut utawa gunung lancip. Wujud lancip kasebut nduweni gegayutan antarane manungsa karo Gusti Allah Kang Maha Agung. Kang lancip utawa ndhuwur dhewe nggambarake kalungguhane Kang Nggawe Alam Saisine lan kang paling ngisor dhewe nggambarake kalungguhane manungsa. Lumrahe manungsa kang

nduweni kapitayan kang kuwat marang panciptane padha nyenyuwun diparingi keslametan lan kabegjan ing alam donya.

Saliyane kuwi, manungsa uga nduweni gegayutan karo alam. TN iki mbutuhake ubarampe lan piranti. Ubarampe lan piranti sajroning adicara kasebut ana kang arupa *Sumber Daya Alam (SDA)*, kayata tetandurane masyarakat. adicara kasebut minangka wujud syukur marang Gusti Kang Maha Asih amarga wis diwenahi rejeki kang arupa tetanduran asil bumi kang apik. Saka anane gegayutan manungsa lan alam iki, manungsa kudu tansah njaga alam supaya lemahe bisa tetep lohjinawi, kang bisa ndadekake tetandurane masyarakat padha subur.

Gegayutane manungsa karo manungsa liyane. TN uga mbutuhake akeh persiapan. Kahanan kasebut bisa ndadekake masyarakat tambah rukun lan kompak antarane siji lan sijine tanpa mbedakake kalungguhan lan status sosial. Tuwuhe karukunan lan kekompakan iki bisa ndadekake uripe masyarakat ayem lan tentrem. Adhedhasar andharan kasebut, buceng raseksa kalebu sesajen kang sakral.

1. Sega Kuning

Sega kuning kang dibutuhake sajroning buceng raseksa kira-kira 15 kg. Sega kuning yaiku beras kang dimasak dicampur karo kunir supaya warnane bisa kuning, banjur ditemplekake ing gedheg kang wujud lancip kaya gunung. Saking lancipe buceng kasebut, masyarakat wedi yen segane bakal ambruk. Saliyane kuwi uga kanggo ngurangi biaya lan supaya segane ora mubadzir.

2. Sega Putih

Sega putih iki cacah ana papat diwangun krucut lancip padha kaya sega kuning, ananging ora segedhe lan sedawa sega kuning kira-kira diameter 15 cm lan dawane 15 cm. Panatane dilemekake godhong gedhang utawa godhong jati, supaya rasane tambah sedep lan diseleh ing pojokan buceng.

3. Panggang

Panggang wujud bahan utamane yaiku pitik Jawa. Panggang yaiku pitik kang dimasak wutuhan kanthi cara ngresiki njeroane, dibenggang suwiwi lan pupune banjur dicampur karo bumbu-bumbune. Sajroning buceng raseksa iki nggunakake pitik panggang kang isih kemanggang. Pitik kasebut bakal ngasilake daging kang enak lan keset, ateges ora gonyeh. Panggang iki nggunakake pitik Jawa. Ubarampe iki ditaleni ngubengi sega kuning kang awujud krucut utawa gunung kanthi nggunakake kawat bendrat utawa kawat banyu.

4. Mie

Mie kalebu lawuh kang ana sajroning buceng raseksa. Mie kasebut dicampur karo asil tandurane

masyarakat kayata wortel, kubis lan sapiturute. Bumbune mie iki mbutuhake bawang, brambang, mrica, uyah lan gula. Mie iki dicampur karo asil panene masyarakat kang bisa ndadekake saya endah kayata buncis, gobis, wortel lan sapiturute.

5. Sambel Goreng

Sambel goreng iki kalebu salah sawijining panganan khas ing Indonesia. Lumrahe sambel goreng ing ndesa mbutuhake ubarampe kayata: tempe, tahu, kentang, buncis, tela lan sapiturute. Ubarampe-ubarampe kasebut digoreng dhisik sadurunge dicampur karo bumbu-bumbu liyane. Bumbu-bumbune yaiku: laos, santen, godhong salam, uyah, gula, kecap, bawang, brambang lan sapiturute. Ana uga sambel goreng kang ditambah pete supaya rasane tambah enak. Sega kuning tanpa lawuh sambel goreng rasane kurang sedhep.

6. Kulupan

Kulupan minangka salah sawijining isen-isenan sajroning buceng. Kulupan yaiku janganan warnane ijo kang dicampur karo bumbu-bumbu supaya rasane tambah sedhep. Ubarampe utama kang dienggo kulupan asale saka kebon masyarakat. Saperangan masyarakat nandur janganan ing samburine omah kayata godhong tela, godhong kates, kenikir lan sapiturute. Ibarate nyebar sanyebar mesthi ana thukulane. Ana uga kang nandur ing sawahe kayata kacang, kangkung, sawi, bayem lan sapiturute.

7. Jangan Kates

Jangan kates iki kalebu salah sawijining panganan tradhisional. Masyarakat Jawa wis ora nggumun karo rasa sedhepe lawuh iki. Jaman kang saya *modern* iki, kates dimasak kanthi cara dipasrah. Sawise kuwi dicampur bumbu-bumbune kayata: lombok, bawang, brambang, uyah, gula, laos, urang dhawu lan sapiturute.

8. Asil Bumi

Asil bumi kang ana sajroning buceng raseksa iki ora ana pathokane. Asil bumi iki uga melu diarak ngubengi dhusun. Ubarampe-ubarampe asil bumi kang ana sajroning buceng raseksa kasebut asli asil saka tanduran kang ana ing sawah utawa mburi omahe masyarakat, kayata: wortel, buncis, kacang lanjaran, timun, terong, lombok abang, lombok ijo, tomat, jagung lan sapiturute

4.3.2 Ubarampe lan Maknane Slametan utawa Genduren

Nalika TN ditindakake ana salah sawijining adicara inti kang uga wigati banget yaiku slametan. Slametan sajroning pundhen iki mbutuhake ubarampe maneka warna. Bab iku bakal kaandharake kanthi jangkep lan cetha.

1. Ambeng utawa Berkat

Sejatine ubarampe kang dibutuhake sajroning ambeng iki padha kaya kang ana sajroning buceng raseksa, kayata: sega putih, mie, sambel goreng. Kang dadi pambedane yaiku ana ing lawuhe. Ora kabeh masyarakat saguh yen nggawe ambeng lawuh panggang. Adhedhasar kasebut, masyarakat ngganti panggang karo liyane kaya dene endhog utawa tahu goreng.

2. Sesorahan Mbah Demang Perkul

Nalika adicara slametan, juru kunci nyaosi dhaharan cikal bakal. Dhaharan kang dipasrahake kuwi, dijupuk saka ubarampe sajroning buceng raseksa kayata sega putih, panggang, mie, jangan kates, sambel goreng, lan kulupan sacukupe. Dhaharan MDP kuwi mau didhewe-dhewekake, diseleh ing piring kang cedhek karo paninggalane cikal bakal yaiku sumur watu lan watu loro kang ana sajroning pundhen.

3. Kain Mori

Nalika TN ditindakake ing papan patilasane cikal bakal. Patilasan kasebut ditutupi kain mori. Ora kabeh kang ditutup, mung dhaerah sakitar paninggalane wae yaiku watu loro lan sumur watu.

4. Payung

Rikala jaman semono, payung minangka ubarampe kang wigati sajroning kerajaan. Payung minangka pambeda antarane masyarakat biasa lan kaum bangsawan. Saliyane kuwi payung uga digunakake karo pawongan kang dianggep nduweni kalungguhan kang wigati utawa istimewa. Payung kang digunakake nalika TN ing Dhusun Ngetrep ditindakake warnane yaiku abang. Payung kasebut dipasang ing lawang kang tumuju ing paninggalane cikal bakal. Cacahe payung kasebut ana loro. Payung kasebut ditali karo tali pramuka, supaya bisa ngadeg ing lawang pundhen.

5. Tombak

Tombak yaiku salah sawijining senjata kang lumrahe digunakake nalika perang. Tombak iki akeh banget ditemokake ing Indonesia. Jaman biyen para leluhur nggunakake tombak minangka senjata kanggo jaga-jaga yen dumadakan ana musuh kang nyerang. Dawane tombak tinggalane MDP kira-kira 2,5 m lan diametere 10 nganti 20 cm.

6. Menyan Madu

Wiwit jaman biyen, kemenyan wis kondhang ing Indonesia mligine ing Pulo Jawa. Menyan kasebut kalebu idhentitas kapitayane masyarakat. Ambune menyan iki lumrahe identik karo unsur mistis. Masyarakat percaya yen ambune ubarampe kasebut bisa kanggo medhia nekakake roh para leluhur utawa cikal bakal. Ubarampe iki nganti saiki isih digunakake sajroning upacara-upacara adat tartamtu.

Ing adicara TN iki nggunakake menyan jinis madu. Gambar kasebut yaiku menyan madu kang isih

wutuhan lan durung diobong. Menyan kuwi kudu dijurake dhisik supaya dadi kepyar. Sawise kuwi, menyan diobong nggunakake areng watu lan korek. Ambune menyan madu iki khas banget.

7. Dupa

Dupa kalebu salah sawijining ubarampe sajen kang ora oleh ditinggalake nalika adicara TN. Ubarampe kasebut diseleh ing cedhek cok bakal lan paninggalane cikal bakal. Sejatine kabeh ubarampe wigati banget tumrap kasampurnane adicara kasebut. Ngobong dupa iki ditindakake juru kunci pundhen Ngetrep nalika adicara slametan.

8. Cok Bakal

Cok bakal iki saka tembung “cikal bakal” kang nduweni teges yaiku bakaling urip. Cok bakal iki kalebu salah sawijining sajen kang kudu ana ing adicara TN. Cok bakal kasebut diseleh ing cedheke paninggalane MDP sajroning pundhen yaiku sumur watu lan watu cacahe loro sing siji *lonjong* lan sing siji bolong. Ubarampe cok bakal iki kudu jangkep, ora oleh kliwatan siji wae.

Ubarampe kang digunakake ana ing cok bakal yaiku suruh utawa gantal, jambe, endhog jawa, minyak srimpi, wedhak pupur, bumbon pawon lan kembang. Ubarampe-ubarampe kasebut diwadahi takir saka godhong gedhang. Takir iki sejatine singkatan saka tembung ditata lan dipikir. Tegese yaiku sadurunge nindakake samubarang kudu dipikir dhisik kanthi mateng, aja grusa grusu lan atine ditata supaya pikirane adhem kanthi ati kang wening.

9. Kembang Setaman

Kembang setaman yaiku kembang kang akeh jinise. Cundhuk karo jenenge, kembang setaman iki ana kembang mawar, mlathi, kanthil, kenanga lan liya-liyane. Ambune kembang-kembang kuwi pancen wangi lan uga katon endah yen disawang mata. Anane kembang setaman iki wigati banget sajroning adicara TN iki. Masyarakat percaya yen kembang setaman bisa menehi berkah.

Kembang setaman iki diseleh ing takir saka godhong gedhang, persis kaya wadhahe cok bakal. Kembang iki diseleh sajroning pundhen cedhek karo tombak, sumur watu, watu cacahe loro, cok bakal, menyan lan dupa.

4.4 Tata Cara TN

Tata cara TN iki nggatekake urutan utawa tahap-tahape kayata persiapane, adicara inti, lan pungkasane adicara kasebut. Urutan-urutan kuwi minangka perangan kang wigati sajroning adicara.

4.4.1 Tahap Persiapan

Tahap persiapan TN kaperang dadi papat antarane: (1) rapat, (2) kerja bakti, (3) tahlilan, lan (4) penggalangan dana. Supaya luwih cethane bakal kaandharake patang tahap persiapan utawa tata-tata sajroning TN iki.

1. Rapat

Rapat kapisan ditindakake udakara rong sasi sadurunge adicara inti kalaksanan. Rapat gedhe antarane ketua RT, ketua RW, pemuda, lan sesepuh dhusun kasebut cacahé kurang luwih ana seket nganti suwidak wong. Rapat gedhe kasebut tujuwane nemtokake tanggal tradhisi kasebut gayut karo dina Kemis Wage malem Jemuwah Kliwon kang ana ing antarane sasi Juni lan Juli. Rapat dipungkasi sawise masyarakat kang melu padha sarujuk kabeh.

Sawise nindakake rapat gedhe, banjur Kasun mbentuk panitia umum kang kasusun saka ketua, wakil ketua, sekertaris, bendahara, seksi keamanan, seksi kirap, seksi humas lan sapiturute. Cacahé panitia inti ana 25 jiwa kang kasusun saka 15 panitia umum lan 10 ketua RT.

2. Kerja Bakti

Kerja bakti ditindakake sepuluh dina sadurunge nindakake adicara inti kalaksanan. Kerja bakti kasebut kayata nglabur lan ngecat pundhen supaya katon resik. Sarana lan prasarana kang katone arep rusak bakal didandani dening masyarakat. Anane adicara kerja bakti iki bisa ndadekake masyarakat tansaya akrab antara siji lan sijine. Masyarakat dhusun kasebut kalebu masyarakat kang prodhuktif, saengga anggone sesrawungan karo tangga teparone arang-arang. Ora ana aturan tartamtu ngenani wayah nindakake kerja bakti.

3. Tahlilan

Tahlilan iki ditindakake individu, ateges ora rame-rame kaya adicara slametan. Masyarakat kasebut nggawa tumpeng mawa panggang. Sawise diujubake dening juru kunci, pungkasane didumake marang masyarakat sakiwa tengene pundhen. Tahlilan kalebu persiapan kang ditindakake udakara sepuluh dina sadurunge adicara inti TN. Ora mung masyarakat Dhusun Ngetrep wae, ananging uga akeh saka beda desa malah beda kabupaten.

4. Penggalangan Dana

Penggalangan dana yaiku salah sawijining usaha para rumaja, supaya pikantuk dana tambahan. Adicara kasebut ditindakake dina Selasa, ateges telung dina sadurunge adicara inti kalaksanan. Masyarakat kang melu nyengkuyung penggalangan dana kasebut ora mung masyarakat Dhusun Ngetrep wae, ananging uga ana banci-banci saka dhusun, desa, lan kecamatan kang beda, malah ana kang saka Kabupaten Kediri lan Kabupaten Jombang uga.

Sajroning adicara iki, para rumaja kang macak banci kuwi mau padha nyanyi, njoged-njoged ing ndalan lan nggodha para penonton kang ndeleng adicara kasebut. Ora lali karo nggawa kotakan kanggo wadhah utawa panggonan dhuwit sumbangan penonton saikhlase.

4.4.2 Adicara Inti TN

Tahap adicara inti TN kaperang dadi enem antarane (1) sewu barongan, (2) tayuban, (3) drumband, (4) kirap buceng lan karnaval, (5) slametan utawa genduren lan (6) hiburan.

1. Sewu Barongan

Sewu barongan kasebut digelar sedina sadurunge tradhisi inti kalaksanan, ateges ing dina Kemis Wage malem Jemuwah Kliwon. Diwiwiti kira-kira jam 13.00 WIB. Sewu barongan iki digelar dening jaranan Samboyo Putra, Pandhawa Putra lan Ronggo Wijoyo. Sejatine cacahé kurang luwih ana satus barongan, ananging masyarakat ngarani adicara kasebut sewu barongan.

2. Tayuban

Gegayutan antarane tayub lan masyarakat Nganjuk iki ora bisa dipisahake. Tayub minangka kesenian kang bisa diarani minangka idhentitas ing kabupaten iki. Tayub ditindakake ing dina Rebo Pon malem Kemis Wage. Kesenian tayub iki diwiwiti antarane tabuh 19.00 WIB lan 20.00 WIB sawise isya' ing pundhen Ngetrep.

3. Drum Band

Drum band diwiwiti kurang luwih jam 14.00 WIB. Dhusun Ngetrep biasane ngundhang drum band saka sekolah kang manggon ing Kabupaten Nganjuk, kayata: SMP Muhammadiyah, MAN Nglawak, lan MAN Sanggrahan. Sawise kuwi, ing samburine ana drumband saka masyarakat asli dhusun kasebut. Senajan pacakane ora karu-karuan lan nabuhe sasenenge dhewe. Latiyan drumband kasebut mung mbutuhake wektu kurang luwih sasasi. Penonton tetep mepeng anggone golek panggon kanggo ndeleng adicara kasebut. Kang melu drum band kasebut ora mung ibu-ibu wae, bapak-bapak uga ana kang nyengkuyung.

4. Kirap Buceng lan Karnaval

Kirap gabungan kasebut ana ing samburine drum band. Kirap kasebut ana urutane kang kapisan yaiku para pinisepuh Dhusun Ngetrep, tumpeng sesaji, banjur ana pager ayu lan pager bagus. Barisan sabanjure yaiku prameswari kang nggambarake cikal bakal wadon. Samburine ana masyarakat-masyarakat kang macake sopan lan para waria saka sanjabane Kabupaten Nganjuk uga akeh kang melu nyengkuyung adicara inti kasebut. Kang paling mburi dhewe yaiku masyarakat kang macak jaranan, leang-leong, reog, kendaraan-kendaraan kang elek lan sapiturute.

Sawise kirap buceng lan karnaval ngubengi Dhusun Ngetrep, wekasane bali manggon ana ing pundhen. Banjur Kades, Kasun, juru kunci pundhen lan Modin mlebu sajroning pundhen lan kirim donga bareng. Adicara sabanjure yaiku Kasun nampa buceng raseksa kang diiringi karo tari gambyong. Pungkasan sambutan pesan lan kesan saka Kades lan Kasun.

5. Slametan utawa Genduren

Slametan minangka salah sawijining kagiyatan masyarakat ndedonga bareng-bareng sajroning pundhen Ngetrep. Masyarakat nggawa berkat utawa ambeng samampune, ateges ora dadi masalah yen masyarakat nggawa siji, loro, telu, utawa papat. Ngenani isine tumpeng uga saka sukarelane masyarakat. Kemampuane masyarakat siji lan liyane pancen beda-beda.

Sawise diujubake dening juru kunci pundhen, banjur panggang kang ana sajroning buceng raseksa didum-dumake dening pager ayu lan pager bagus. Panggang kasebut didum-dumake marang Kapolsek Prambon, Kades, Modin, Kasun, sesulihpenari gambyong, sesulih masyarakat kang manggul buceng, lan sesulih pager ayu. Ora lali berkat kang digawa masyarakat uga didum-dumake marang penonton kang ndeleng adicara slametan lan para bakul kang dodolan ana ing sanjabane pundhen.

Adicara sabanjure yaiku kroyokan ubarampe kang ana sajroning buceng raseksa. Ubarampe-ubarampe kang ana sajroning buceng kasebut dipercaya bisa ndadekake nyambut gawe lancar tumrap kang oleh, mligine para penonton utawa masyarakat kang nduweni pakaryan minangka pedagang utawa bakul. Kanthi cara ubarampe kasebut dicemplungake sajroning dagangane.

6. Hiburan

Hiburan inti kang kudu ana nalika adicara TN yaiku tayub kang digelar nalika manggulan lan tari gambyong kang digelar nalika slametan utawa genduren. Hiburan liyane mung hiburan tambahan wae, gumantung karo kasengene masyarakat. Dhusun Ngetrep kasusun saka 2 RW lan 10 RT, ateges kurang luwih ana rong puluh nganti selawe tontonan. Tontonan kasebut maneka warna ana orkes, film, jaranan, ludrug, lan sapiturut.

4.4.3 Pungkasan Adicara TN

Pungkasan adicara sajroning TN yaiku pengajian akbar. Pengajian akbar iki ditindakake ing salah sawijining omahe masyarakat kang saguh nyiapake kaperluan pengajian. Pengajian iki minangka puncake adicara TN. Sakabehe adicara wiwit tata-tata lan adicara inti ditutup karo adicara pengajian akbar kasebut. Adicara pengajian iki ditindakake ora keliwat saka seminggu sawise tradhisi. Paling cepet ditindakake telung dina sawise tradhisi kasebut kalaksanan yaiku dina Minggu.

4.5 Piguna TN Tumrap Masyarakat

TN iki kalebu ing kelompok folklor setengah lesan. Kanggo ngonceki fungsi apa wae kang kinandut sajroning tradhisi kudu nggunakake sawijining teori tartamtu. Ing analisis bab iki, teori fungsi kang bakal digunakake kanggo ngonceki babagan piguna folklor sajroning TN yaiku teori modifikasi kang diandharake dening Bascom lan Dundes yaiku (1) minangka sistem proyeksi yaiku kaca pangilone angen-angen saka *kolektif*, (2) minangka sarana pangesahan pranata-paranata lan lembaga kabudayan, (3) minangka sarana pendhidhikan lan (4) minangka pameksan lan pengawas supaya norma-norma digugu dening masyarakat.

4.5.1 Minangka Sistem Proyeksi

TN minangka salah sawijining tradhisi kang nduweni piguna minangka sistem proyeksi. Tradhisi kasebut bisa menehi pangarep-arep utawa angen-angen masyarakat kanggo lakune urip. Pangarep-arep kuwi mau minangka wujud kabutuhan naluri kang diduweni dening saben manungsa.

4.5.2 Minangka Sarana Pangesahan Pranata-pranata lan Lembaga-lembaga Kabudayan.

TN isih diugemi lan dilestarekake dening masyarakat sakupenge. Sejatine tradhisi iki nduweni piguna yaiku minangka tolak balak. Akeh banget tata cara kang digunakake masyarakat supaya adoh saka bebaya. Maneka tata cara kasebut nuwuhake adicara, banjur adicara kasebut diugemi lan pungkasan dadi pakulinane masyarakat lan disahake minangka kabudayan.

4.5.3 Minangka Sarana Pendhidhikan

Tradhisi kasebut akeh ngandut nilai-nilai kang bisa kanggo patuladhan masyarakat panyengkuyunge wiwit bocah cilik nganti dewasa. Kang paling utama yaiku bocah cilik lan para rumaja minangka katurunan kang bakal nerusake tradhisi iki supaya ora ilang kegerus jaman kang saya maju.

4.5.4 Minangka Pamaksan lan Pangawas Supaya Norma-norma Digugu Masyarakat

Lumantar TN iki masyarakat luwih bisa ngendhalekake tumindake dhewe-dhewe sajroning urip bebrayan. Nalika ana sajroning pundhen Ngetrep kang kalebu panggonan kramat ing dhusun panggonan tradhisi kalaksanan, kudu nggatekake wates kesopanan ateges ora oleh ngrusak samubarang paninggalane MDP. Samubarang kasebut yaiku sumur watu lan watu cacahe loro. Saliyane kuwi, uga kudu nggunakake tembung-tembung kang becik. Yen ora nggatekake pantangan kasebut, masyarakat percaya pawongan kasebut bakal antuk cilaka.

4.5.5 Piguna Liyane

Piguna iki minangka piguna pengantar kang tuwuh saka anane pangembangan analisis. Piguna

kasebut ing antarane yaiku: (5) minangka hiburan, (6) minangka sarana guyub rukun, (7) minangka sarana ngalab berkah, (8) minangka sarana nglestarekake budaya lan (9) minangka fungsi ekonomi.

1. Minangka Hiburan

Piguna TN tumrap masyarakat penyengkuyung sabanjure yaiku sarana nyenengake utawa pelipur ati masyarakat lan penonton. Adicara sajroning tradhisi kasebut kalebu sarana kanggo hiburan. Tradhisi kasebut minangka salah sawijining tradhisi kang dianggep sakral dening masyarakat sakupenge. Tradhisi kasebut ditindakake saben taun mung sepisan. Masyarakat padha sengkut gumregut anggone ndeleng tradhisi kasebut.

Masyarakat kang nglilakake wektune kanggo ngramekake tradhisi kasebut, ngilangake sawetara reruwete ati kanggo bisa kumpul karo tangga teparone. Ora mung ndeleng tradhisi wae, ananging ora saithik kang padha nukoni sandhang lan pangan. Nalika ana tradhisi iku, Dhusun Ngetrep kebak para bakul kang nggantugake uripe ing adicara kayata TN.

2. Minangka Sarana Guyub Rukun

Guyub rukun antarane masyarakat siji lan sijine kalebu salah sawijining babagan kang wigati nalika urip bebrayan. Manungsa ora bisa urip dhewe, ateges manungsa mesthi mbutuhake manungsa liyane. Manungsa diarani makhluk sosial kudu tansah sesrawungan karo tanggane. Manungsa bisa tentrem yen uripe tansah guyub rukun karo tangga teparone. Salah sawijining piguna TN yaiku minangka sarana guyub rukun.

3. Minangka Sarana Ngalab Berkah

Ngalab berkah yaiku salah sawijining wujud pakulinan kang wis ditindakake dening masyarakat. Saben manungsa lumrahe mesthi nduweni keparepan intuk berkah saka kang nggawe urip yaiku Gusti Kang Murbeng Dumadi. Akeh masyarakat kang nindakake cara apa wae supaya pikantuk berkah kang dadi keparepane utawa angen-angene. Masyarakat sakupenge percaya yen pundhen Ngetrep nduweni bab mistis, saengga akeh banget pawongan-pawongan kang nyeyunuwun marang MDP.

4. Minangka Sarana Nglestarekake Budaya

TN minangka salah sawijining medhia budaya Jawa kang ana ing Desa Kurungrejo, mligine Dhusun Ngetrep. Masyarakat Jawa ora bisa dipisahake karo kabudayan. Budaya kasebut wis tuwuh wiwit lair lan ora bisa uwal saka panguripan saben dinane. Masyarakat isih ngugemi tradhisi kasebut. Masyarakat percaya yen tradhisi kasebut minangka salah sawijining tradhisi kang diwarisake dening para leluhur. Tradhisi kuwi ditindakake setaun kaping pisan sawise panen walikan ing antarane sasi Juni lan Juli. Ditindakake ing dina

Kemis Wage malem Jemuwah Kliwon gayut karo klairane dhusun kasebut.

Masyarakat percaya yen ora nindakake tradhisi kuwi, bakal ana bebaya ing dhusun panggonan tradhisi kalaksanan. Ora mung kuwi wae, ananging bab liyane bakal kedadeyan yaiku ilange tradhisi kang minangka kabudayan dhaerah. Anane teknologi lan ngrembakane ilmu pengetahuan bisa menahi pangaribawa tumrap tradhisi kasebut. Masyarakat kudu tansah njaga, nguri-uri tradhisi kasebut.

5. Fungsi Ekonomi

Fungsi kang pungkasan saka anane TN yaiku fungsi ekonomi. Tradhisi kasebut menahi fungsi ekonomi utawa kabegjan tumrap masyarakat kang bakul ana ing Dhusun Ngetrep kasebut. Kahanan ekonomi masyarakat dhusun kasebut kalebu lumayan cukup. Anane tradhisi iki dikarepake bisa nambahi ekonomine masyarakat kanggo nyukupi kabutuhan urip saben dinane. Akeh masyarakat dhusun kasebut kang melu dagang kanggo nambah rejekine.

4.6 Owah-owahan TN

Owah-owahan sajroning TN bisa dideleng saka tata cara lan ubarampe antarane jaman biyen lan jaman saiki. Anane pambada kasebut dijalari jaman kang tansaya maju kaya saiki, wis temtu beda karo jaman biyen kang anggone masyarakat nindakake tradhisi isih prasaja. Owah-owahan kasebut nduweni pangaribawa kang apik lan ala. Pangaribawa kang apik yaiku tradhisi kasebut bisa tansaya endah yen ana tambahan sajroning tata cara lan ubarampe. Pangaribawa kang ala yaiku tradhisi kasebut bisa rusak yen salah anggone masyarakat nambahi utawa ngurangi kang ana sajroning tradhisi. Sejatine owah-owahan kalebu babagan kang lumrah sajroning kabudayan Jawa.

4.6.1 Owah-owahan Tata Cara TN

Tata cara tradhisi iki wis tamtu ngalami owah-owahan. Tata cara sajroning TN ing jaman biyen lan jaman saiki wis beda, ananging ora sakabehe tata carane ngalami owah-owahan. Ana saperangan tata cara kang isih dijaga nganti saiki dening masyarakat Dhusun Ngetrep. Jaman biyen keseniane mung ana tayub wae. Saliyane tayub uga ana adicara tahlilan kang digelar ing pundhen. Ing jaman saiki kang jamane wis kagolong *modern* akeh kesenian kang ditanggap ing Dhusun Ngetrep nalika TN.

TN kang ditindakake ing jaman biyen kalebu tradhisi kang isih prasaja kang wis cetha yen beda karo jaman saiki. Senajan prasaja, masyarakat tetep ngormati lan mituhu marang tradhisi para leluhur kasebut kang diturunake kanthi cara turun-temurun. Tradhisi iki tuwuh lan ngrembaka ing Dhusun Ngetrep lan nduweni

gegayutan kang kuwat klawan kapitayane masyarakat sakupenge. Anane adicara TN iki ora mung kabudayan tradhisional kang asipat mistik lan sakral wae, ananging uga ana hiburan-hiburan kang nganut aruse jaman kang bisa narik kawigatene para masyarakat. Ngrembakane adicara tradhisi iki ndadekake tansaya endah.

4.6.2 Owah-owahan Ubarampe TN

Saliyane jinis tata cara kang owah, ubarampe kang dibutuhake nalika tradhisi iki uga ana kang ngalami owah-owahan senjata ora akeh. TN mbutuhake jinise ubarampe kang akeh. Ubarampe-ubarampe kasebut kudu disiyapake dening masyarakat sadurunge nindakake tradhisi. Owah-owahan iki dijalari bab kasebut kang asipat *dinamis*. Owah-owahan kasebut salah sawijining alasane amarga anut lakune jaman kang saya suwe saya *modern*.

4.6.3 Faktor-faktor kang Njalari Owah-owahan TN

Owah-owahankang dumadi sajroning TN iki dipangaribawani anane faktor-faktor salah sawijining yaiku anane unsur-unsur anyar kang mlebu sajroning tradhisi kasebut.

1. Unsur-unsur Anyar kang Mlebu Sajroning TN

TN minangka salah sawijining tradhisi kang isih diuri-uri dening masyarakat Dhusun Ngetrep. Sajroning tradhisi iki ana unsur-unsur anyar. Unsur-unsur iki mesthi ana gegayutane karo jaman kang *modern*. Jaman *modern* iki ndadekake tradhisi tansah ngrembaka lan ora kagerus jaman. Masyarakat jaman saiki wis padha akeh kang seneng samubarang *instan*. Bab kang dianggep tradhisional kang bisa dadi ciri khas saka tradhisi kasebut, saiki wis ora pati digatekake. Unsur anyar kang mlebu sajroning tradhisi iki nduweni gegayutan karo anane teknologi kang saya suwe saya maju. Teknologi kang saya maju iki nduweni piguna kang akeh tumrap masyarakat. Kemajuan teknologi iki ora mung ana ing kutha wae, nanging ing desa uga wis ngrasakake kemajuan-kemajuan kasebut.

Sejatine bab unsur lawas ora kalindhes unsur anyar, ananging unsur anyar nambahi apike unsur lawas. Ana saperangan kang nduweni pangaribawa becik, ananging uga ana kang nduweni pangaribawa kang kurang apik. Senajan unsur-unsur kasebut nduweni pangaribawa apik lan kurang apik, ananging tetep diterima masyarakat Dhusun Ngetrep. Sairing karo lumakune jaman kang saya *modern* iki kanthi cara ora langsung nuntut masyarakat nduweni pamikiran kang *modern* uga. Ing jaman saiki masyarakat wis padha kegawa karo apa-apa kang sarwa penak lan gampang.

PANUTUP

5.1 Dudutan

TN kalebu jinis folklor setengah lesan kang tuwuh lan ngrembaka ing Dhusun Ngetrep. Tradhisi kasebut minangka tradhisi kang turun-temurun wiwit jaman biyen nganti saiki. TN iki nduweni gegayutan klawan mula bukane dhusun panggonan tradhisi kasebut ditindakake. Tradhisi kuwi ditindakake setaun kaping pisan sawise panen walikan ing antarane sasi Juni lan Juli. Dinane gayut karo klairane dhusun kasebut yaiku Kemis Wage malem Jemuwah Kliwon. Kagiyanan kasebut ditindakake kanthi tujuwan yaiku wujud syukur marang Gusti Kang Akarya Jagad lan pakurmatan marang para cikal bakal dhusun. Masyarakat percaya yen tradhisi kasebut ora ditindakake bakal ana bebaya ing dhusun kasebut. Mula, TN iki tansah diuri-uri lan dirembakake dening masyarakat panyengkuyunge.

Babagan ubarampe lan makna sajroning TN iki kaperang dadi loro, yaiku: ubarampe lan maknane sajroning buceng raseksa lan ubarampe lan maknane slametan utawa genduren. Ubarampe lan maknane sajroning buceng raseksa kaperang dadi woluh, yaiku: 1) Sega kuning, 2) Sega putih, 3) Panggang, 4) Mie, 5) Sambel goreng, 6) Kulupan, 7) Jangan kates lan 8) Asil bumi. Ubarampe lan maknane slametan utawa genduren kaperang dadi sanga, yaiku: 1) Ambeng utawa berkat, 2) Seseheran MDP, 3) Kain mori, 4) Payung, 5) Tombak, 6) Menyan madu, 7) Dupa, 8) Cok bakal lan 9) Kembang setaman. Ubarampe kasebut nduweni makna lan simbol kang beda antara siji lan sijine. Ubarampe kasebut nduweni tujuwan tartamtu kanggo kebecikane masyarakat mligine ndedonga marang Gusti Kang Akarya Jagad. Makna lan simbol kasebut kang njalari masyarakat panyengkuyunge tansah ngugemi lan nglestarekake tradhisi kasebut.

TN nduweni tata cara kang wis ditindakake masyarakat Dhusun Ngetrep. Sajroning tata cara kasebut ngandhut bab kang wigati lan ora oleh ditinggalake. Tata cara sajroning tradhisi iki kaperang dadi telu yaiku: tahap persiapan TN, adicara inti TN lan pungkasan adicara TN. Tahap persiapan kaperang dadi lima, antarane yaiku: 1) Rapat, 2) Kerja bakti, 3) Tahlilan, 4) Penggalangan dana lan 5) Sewu barongan. Adicara inti TN kaperang dadi lima, antarane yaiku: 1) Tayuban, 2) Drum band, 3) Kirap buceng raseksa lan karnaval, 4) Slametan, 5) Hiburan. Pungkasan adicara TN iki isine mung ngrembug pengajian akbar. Tata cara kasebut diatur kaya mangkono, tujuwane yaiku supaya TN bisa lumaku kanthi gancang, sampurna, lan ora ana alangan apa-apa.

Tradhisi kang gayut karo pundhen Ngetrep iki nduweni piguna utawa fungsi tumrap masyarakat panyengkuyunge. Fungsi sajroning panliten iki bakal diandharake nggunakake teori Bascom lan Alan Dundes

kang ngandharake ngenani fungsi folklor yaiku: (1) minangka sistem proyeksi yaiku kaca pangilone angen-angen saka *kolektif*, (2) minangka sarana pangesahan pranata-paranata lan lembaga kabudayan, (3) minangka sarana pendhidhikan lan (4) minangka pameksan lan pengawas supaya norma-norma digugu dening masyarakat. Saliyane piguna kasebut uga ana fungsi liyane kang tuwuh saka anane pengembangan analisis. Piguna iki minangka piguna pengantar kang tuwuh saka anane pengembangan analisis. Piguna kasebut ing antarane yaiku: (5) minangka hiburan, (6) minangka sarana guyub rukun, (7) minangka sarana ngalab berkah, (8) minangka sarana nglestarekake budaya lan (9) minangka fungsi ekonomi. Sakabehe piguna kasebut nduweni pangaribawa kanggo masyarakat.

Adicara TN iki ngalami owah-owahan sajroning tata cara lan ubarampe kang digunakake sairing lumakune jaman. Owah-owahan iki dipangaribawani anane teknologi kang saya suwe saya *modern* kang ndadekake pamikiran masyarakat uga kudu *modern*. Owah-owahan iki kalebu babagan kang lumrah amarga kabudayan nyelarasake karo pangrembakane jaman. Owah-owahan sajroning panliten iki bakal diandharake nggunakake teori Koentjaraningrat. owah-owahan sajroning TN iki jalaran anane unsur anyar kang mlebu ing tradhisi kasebut. Unsur-unsur anyar kasebut nduweni pangaribawa kang becik lan pangaribawa kurang becik gumantung cara nyikapi teknologi kang saya suwe saya *modern*. Senajan ana saperangan tata cara lan ubarampe kang owah, TN tetep diugemi lan dilestarekake masyarakat panyengkuyunge wiwit biyen nganti saiki. Masyarakat nduweni pangajab supaya tradhisi kasebut bisa diuri-uri nganti anak turun sabanjure.

5.2 Pamrayoga

TN kalebu peranganing kabudayan lokal kang perlu dilestarekake lan dijaga supaya ora cures. Tradhisi iki tuwuh lan ngrembaka ing Dhusun Ngetrep. Tradhisi iki nduweni piguna kang akeh tumrap masyarakat umum. Mula, masyarakat isih nindakake tradhisi warisan para leluhur iki wiwit biyen nganti saiki. Ing jaman kang *modern* iki ndadekake masyarakat nduweni pamikiran kang *modern* uga, saengga tradhisi iki ngalami owah-owahan. Senajan saperangan tata cara lan ubarampe kang digunakake sajroning TN ngalami owah-owahan, ananging ora ngilangi nilai sakral saka tradhisi kasebut. Pangrembakane jaman iki kudu disikapi kanthi sikap kang *selektif*, ateges ora saben unsur anyar langsung ditampa ananging kudu diselarasake karo masyarakat sakupenge.

Kanthi anane dhokumentasi dikarepake supaya TN iki tetep diuri-uri dening masyarakat supaya warisan asli budaya Jawa ora ilang kagerus jaman. Tradhisi iki

kudu tetep dilestarekake senajan ana saperangan ngalami owah-owahan. Asil saka panliten iki supaya bisa nggugah ati mligine generasi mudha supaya tresna karo budaya asli Jawa tinimbang budaya manca. Kurange kawigaten tumrap salah sawijining kabudayan asli Jawa bisa nduweni akibat fatal kayadene ilange kabudayan kasebut.

KAPUSTAKAN

- Ahmadi, H. Abu. 1986. *Ilmu Sosial Dasar*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Arikunto, Suharsini. 2010. *Prosedur Penelitian Suatu Pendekatan Praktik*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Danandjaja, James. 1984. *Folklor Indonesia Ilmu Gosip, Dongeng dan lain-lain*. Jakarta: Pustaka Utama Grafiti.
- Endraswara, Suwardi. 2010. *Folklor Jawa, Bentuk, Macam, dan Nilainya*. Jakarta: Penaku.
- _____. 2009. *Metodologi Penelitian Folklor*. Yogyakarta: Medpress.
- _____. 2006. *Metode, Teori, Teknik Penelitian Kabudayaan*. Yogyakarta: Pustaka Utama.
- Herusatoto, Budiono. 1984. *Simbolisme Dalam Budaya Jawa*. Yogyakarta: Hanindita Graha Widia.
- Hutomo, Suripan Sadi. 1991. *Mutiara Yang Terlupakan: Pengantar Studi Sastra Lisan*. Surabaya: Indonesia.
- Idrus, M. 2007. *Makna Agama dan Budaya bagi Orang Jawa*. 30(66):399.
- Koentjaraningrat, dkk. 2009. *Pengantar Ilmu Antropologi*. Jakarta: Rineka Cipta.
- _____. 1994. *Kebudayaan Jawa*. Jakarta: Balai Pustaka.
- _____. 1987. *Pengantar Hukum Adat Kebudayaan Mentalis dan Pembangunan*. Jakarta: Gramedia.
- _____. 1984. *Kamus Istilah Antropologi*. Jakarta: Pusat Pembinaan dan Pengembangan Bahasa Departemen Pendidikan dan Kebudayaan.
- Kuntowijoyo. 1987. *Budaya Dan Masyarakat*. Yogyakarta: PT. Tiara Wacana Yogya.
- Luxemburg, Jan Van. 1992. *Pengantar Ilmu Sastra*. Jakarta: Gramedia Pustaka Utama.
- Maran, Rafael Raga. 2000. *Manusia dan Kebudayaan dalam Perspektif Ilmu Budaya Dasar*. Jakarta: Rineka Cipta.
- Mumfanti, T. 2007. *Tradisi Ziarah Makam Leluhur pada Masyarakat Jawa*. *Jurnal Sejarah dan Budaya*. 2(3):152-159.
- Moleong, Lexy J. 2011. *Metode Penelitian Kualitatif*. Bandung: PPT Remaja Rosda Karya.
- Partokusumo. 1995. *Kebudayaan Jawa, perpaduannya dengan Islam* : Ikatan Penerbit Indonesia.
- Poerwadarminta, W.J.S. 1984. *Kamus Umum Bahasa Indonesia*. Jakarta: PN Balai Pustaka.
- _____. 1939. *Baoesastra Djawa*. Batavia: J.B. Wolters Uitgevers Maatschappij.

- Prasetyo, Y.E. 2010. *Mengenal Tradisi Bangsa*. Yogyakarta : Ombak.
- Ratna, Nyoman Kutha. 2009. *Stilistika (Kajian Puitika Bahasa, Sastra dan Budaya)*. Yogyakarta: Pustaka Pelajar.
- Rendra. 1984. *Mempertimbangkan Tradhisi*. Jakarta: Gramedia.
- Saliyo. 2012. *Konsep Diri dalam Budaya Jawa*. 20(1-2):26-35.
- Sibarani. 2012. *Kearifan Lokal: Hakikat, Peran dan Metode Tradisi Lisan. Asosiasi Tradisi Lisan*. 4(6):111-113.
- Simon, Fransiskus, 2008. *Kebudayaan dan Waktu Senggang*. Yogyakarta: Jalasutra.
- Soehardi. 2012. *Nilai-nilai Tradisi Lisan dalam Budaya Jawa. Humaniora*. 14(3):5.
- Soekanto, Soerjono. 1993. *Beberapa Teori Sosiologi Tentang Struktur Masyarakat*. Jakarta:Raja Grafindo Persada.
- Spradley, James P.1997. *Metode Etnologi*. Yogyakarta: PT Tiara Wacana.
- Sudikan, Setya Yuwana.2001. *Metode Penelitian Kebudayaan*. Surabaya: Unesa Unipress bekerja sama dengan Citra Wacana.
- Sugiyono. 2011. *Metode Penelitian Kuantitatif Kualitatif dan R&D*. Bandung: Alfabeta.
- Sukarman. 2006. *Pengantar Kebudayaan Jawa*. Surabaya: Unesa Unipress.
- Sulaeman, Munandar. 1998. *Ilmu Budaya Dasar*. Bandung: PT Refika Aditama.
- Sulasman Ian Gumilar. 2013. *Teori-teori Kebudayaan*. Bandung: Cv Pustaka Setia.
- Suwarni dan Widayati, Sri Wahyu. 2015. *Tradisi Jawa*. Surabaya: Penerbit Bintang.

